

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....

שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת "חוקת" – תשפ"ה

התוכן:

1. "שליחות – כאשר למשלח אסור". (ליל שב"ק "חוקת") – שיעור 1.

2. "כהנים בקברי צדיקים". (שב"ק "חוקת") – שיעור 2.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א באתרנו:

<http://pninim.co.il/>

תחת הלינק: [שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר](#)

וכן באתר: "דרשו" תחת לינק "עלונים והורדות"

וכן באתר "קול הלשון" תחת לינק "הרב יום טוב זנגר"

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' חוקת תשפ"ה

אמירה לישראל בדבר שאסור למבקש ומותר למתבקש

מעשה בכהן שהגיע לביתו אחרי תפלת שחרית, וראה מודעות "הכניסה לכהנים אסורה" משום שאחד מהשכנים נפטר. מאחר והוא מכהן כמגיד שיעור בישיבה קטנה, מסר מפתח דירתו לשכן וביקש ממנו שיביא לו את הגמ' שלו, אבל השכן שאל אותו "אם אתה לא יכול להכנס, היאך אני יכול להכנס בשליחותך?". הכהן דחה טענתו לגמרי והוכיח לו שאין בזה שום שאלה, דהרי נפסק בשו"ע (סי' רס"ג סי"ז) שאם ראובן קיבל שבת, יכול לבקש משמעון שעדיין לא קיבל שבת לעשות מלאכה עבורו. לעומתו טען לו השכן שמי שמחמיר להתענות ב' ימים ביוהכ"פ משום ספיקא דיומא, אסור לו לבקש ממי שרק מתענה יום אחד, שיבשל עבורו ביום שני של יוהכ"פ (מ"ב סי' תרכ"ד סקט"ז). כדי לדון בויכוח בין הני שכנים, נדון בעוד כמה שאלות מעין זו.

האם בן ספרד יכול לבקש מבן אשכנז לחמם תבשיל עבורו בשבת כאשר הדבר אסור לבני ספרד

השו"ע והרמ"א נחלקו אם יש איסור בישול בשבת בדבר לח שנתבשל לגמרי לפני שבת ונצטנן, ונ"מ טובא גם לגבי חזרה, דהרי בשו"ע (סי' ש"ח ס"ד) מבואר דאין להקל אא"כ חום התבשיל עדיין יד סולדת בו, אבל הרמ"א (שם סט"ו) פסק דכל שלא נצטנן לגמרי יש להקל, ובגדר שיעור החום שנחשב כעדיין לא הצטנן לגמרי, כ' רוב הפוסקים (שו"ע הרב שם ס"ט, ואגלי טל מלאכת אופה ס"ח, ושבתת השבת מלאכת מבשל ס"א, ואג"מ או"ח ח"ד סי' ע"ד בישול אות ב') שהוא כל שראוי התבשיל להיות נאכל בתורת חם, אבל החזו"א (סי' ל"ז סק"ג וסקכ"א) כ' שכל שחמימותו ניכרת, נחשב כלא נצטנן לגמרי, והוסיף דגם מים פושרים נחשבים כלא הצטננו לגמרי.

לפי"ז יש להסתפק, האם בן ספרד יכול לומר לבן אשכנז לחמם לו תבשילו באופן המותר (פי' כשאין חשש של מיחזי כמבשל), למשל להניח סיר ע"ג סיר, או על יד האש, כדי שיתחמם לחום של יותר מיס"ב, או להחזירו על האש כשמתקיימים דיני חזרה.

שאלות שונות אם מי שנוהג איסור בדבר יכול לבקש ממי שנוהג היתר בדבר לעשות הדבר עבורו

א. יש להסתפק במי שאינו מטלטל ברחוב בשבת גם במקום שיש שם עירוב, משום שהוא מחמיר ואינו סומך על העירוב, האם יכול לבקש ממי שמיקל ומטלטל, שיטלטל עבורו. ב. יש להסתפק במי שמקפיד שלא לפתוח הפקקים בבקבוקי שתיה בשבת משום חשש מחתך, האם יכול לבקש מחבירו שמיקל בזה שיפתחם עבורו, ונ"מ טובא בשבע ברכות בש"ק שיש שם מלצרים, שאינם מקפידים כלל על פתיחת בקבוקים, האם בעלי השמחה יכולים לבקש מהם לפתוח הבקבוקים. ג. יש להסתפק במי שנוהג שאינו עושה מלאכות במוצש"ק עד זמן ר"ת, האם יכול לבקש מהמיקל בזה לעשות מלאכה עבורו לפני צאה"כ לר"ת, וכן האם מותר לבקש ממי שכבר הבדיל, לעשות מלאכה עבורו במוצש"ק כשהוא עדיין לא הבדיל. ד. יש להסתפק האם בן חו"ל יכול לבקש מבן א"י לעשות מלאכה עבורו ביו"ט שני של גלויות בא"י.

יסוד כל הני שאלות הוא, האם מי שנוהג איסור בדבר יכול לבקש ממי שנוהג היתר בדבר, לעשות הדבר עבורו, ואפשר יש לחלק בין דבר שנוהג בו איסור מעיקר הדין, לדבר שנוהג בו איסור רק לחומרא. לכאורה יש לחלק השאלות הקשורות לשבת לשלש שאלות: א. האם יש איסור אמירה לישראל בשבת או שמא רק אמירה לעכו"ם אסורה. ב. גם אם יש איסור של אמירה לישראל, האם יש איסור של "ודבר דבר", שאסור לדבר בשבת בדברים שהוא בעצמו לא יכול לעשותם. ג. האם יש כאן סרך של "לפני עור"

בדבר שהוא בעצמו אינו עושה, ואילו חבריו שמבקש ממנו מיקל בזה, דאפשר כיון שחבירו מיקל בדבר אינו מכשילו באיסור.

מקור ההיתר לומר לחבירו שעדיין לא קיבל שבת לעשות מלאכה עבורו אע"פ שהוא כבר קיבל שבת

כ' בשו"ע (סי' רס"ג סי"ז) י"א שמי שקיבל עליו שבת קודם שחשכה, מותר לומר לישראל חבריו לעשות לו מלאכה, וכדי להבין למה השו"ע כ"כ בשם י"א, יש להקדים דמקור האי דינא היא סוגי' בשבת (קנ"א.), דשנינו התם שמותר לומר לחבירו בשבת שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי (וכן נפסק להלכה בשו"ע סי' ש"ז סי"ט), ומזה למדו הרשב"א והריטב"א (בשבת קנ"א.) בשם תוס', שישראל שקיבל עליו שבת קודם שחשכה, מותר לומר לישראל חבריו שלא קיבל עליו שבת לעשות לו מלאכה, הואיל והיא נעשית בהיתר לעושה אותה. הר"ן (שם ס"ד: לדפי הרי"ף ד"ה ומדאמרינן) הק' על הרשב"א דאין הנידון דומה לראיה, דשאני הכא, דהסיבה שמותר לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך, היינו משום שאם יש שם בורגנין הרי יכול ללכת בעצמו לשמור בשבת, משא"כ אם כבר קיבל עליו שבת, הוא עצמו כבר אינו יכול לעשות מלאכה.

אבל הב"י (סי' רס"ג סי"ז) כ' על דברי הר"ן וז"ל ואיני מבין דבריו, דהכא נמי איכא למימר אם לא היה מקבל שבת, הוא עצמו היה מותר לעשות לו מלאכה עכ"ל, ובביאור דבריו כ' הא"ר (סקל"ח) שהב"י ס"ל כשיטת הלבוש דקבלת שבת הוי כנדר, והרי יכול לשאול על נדרו במקום הצורך (אבל ע"ש בא"ר שכי' דעיקר דין זה דמהני התרה צ"ע לדינא). לפ"ז מבואר היטב למה השו"ע כתב י"א שמי שקיבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל לעשות לו מלאכה, משום שפסק כשיטת הרשב"א, אבל הר"ן חולק עליו.

ביאור המ"א שההיתר לומר לחבירו לעשות מלאכה הוא רק כשיש אפשרות שיעשה המלאכה בעצמו

והנה נחלקו האחרונים בביאור שיטת הרשב"א. המ"א (סי' רס"ג סק"ל) הסביר, כיון שיש אפשרות לעשותו, גם האמירה מותרת כמבואר בשו"ע (סי' ש"ז סי"ח) שמותר לומר לכרך פלוני אני הולך למחר, והיינו משום שגם בשבת יכול ללכת שם ע"י בורגנין.

ביאור הב"ח והט"ז שמותר לומר לחבירו לעשות מלאכה משום שהוא מעשה היתר לעושה המלאכה

אבל הב"ח (סי' רס"ג סי"ג ד"ה כתב הר"ן) והט"ז (שם סק"ג) והמלבושי יו"ט (על הלבוש שם סק"ט) הקשו, דינא נ"מ גדולה, דהרי עכשיו שקיבל שבת אין לו שום היתר בעולם לעשות מלאכה בעצמו, משא"כ בשמירת פירות ע"י בורגנין שיש לו אפשרות לשמרם כיון שגויים יכולים לעשות בורגנין [כ"כ הב"ח (שם דף ק. לדפי הטור), וע' במ"ב (סי' ת"ג סק"ב) דמחיצה העשויה בשבת שמה מחיצה – (אמנם ע' בשו"ע הרב סי' רס"ג קו"א סק"ח ד"ה אבל, שהקשה דא"א לעשות בורגנין ומחיצות בשבת, גם כשנעשו ע"י נכרי) – אבל לכאורה ק' טובא, דהיאך אפשר לסמוך על בורגנין שנעשו בשבת ע"י נכרי כדי להתיר לו ללכת יותר ממה ששבת בערב שבת, הרי מבואר בשו"ע (סי' ת"ג) שאם שבת בבקעה, והקיפוה נכרים לדירה במחיצות בשבת, אינו הולך בה אלא אלפיים אמה משום דלא מהני ליה הני מחיצות לענין הילוך, אבל יש לחלק כמש"כ המ"ב (שם סק"ה), דלא מהני מחיצות שעל ידיהם כל השטח יהיה כארבע אמות, אלא היכא שהמחיצות היו שם מבעו"י, ושבת בתוכן. אמנם יש לחלק דבנד"ד הבורגנין רק מרחיבין את העיר, ונחלקו הפוסקים לגבי עיר שהנכרים בנו בה בתים בשבת, ועי"ז הרחיבו שטח העיר, האם מקום שביתתו גדל עי"ז, דבאבן העזר (סי' רס"ג סי"ז) כ' דכמו שמחיצות שלא שבת בתוכן בין השמשות אין מועילות להחשיב את המקום כד' אמות, כמו"כ בתים שנתווספו בשבת אינם מועילים להרחיב את שטח העיר, אבל בב"ח וט"ז הנ"ל מבואר דפליגי, וס"ל שהרחבת העיר ע"י נכרים שאני ממחיצות, והכל נכלל בעיר ששבת בה, וכן כשאומר לכרך פלוני אני הולך למחר, היינו משום שהי' יכול ללכת גם בשבת ע"י בורגנין.

אבל בכל זאת הב"ח והט"ז הסבירו את שיטת הרשב"א, דאין כוונתו לומר שיהיה היתר לעצמו עכשיו בשבת, אלא שכשאומר לחבירו שמור לי פירותי שבתחומך, כיון שלשומר הוא מעשה היתר, ממילא מותר לבקש ממנו לשמור, דא"צ שיהיה מותר למי שמבקש שישמור, אלא סגי שהוא מעשה היתר לשומר בעצמו. לפ"ז הסביר הט"ז את שיטת הרשב"א שמותר לחבירו שעדיין לא קיבל שבת לעשות מלאכה

עבורו, "דלא נאסר אמירה אלא בדבר שהוא שוה לכל אדם בישראל", והסביר הלבושי שרד (סקני"א) כוונת ה"ט"ז וז"ל ועיקר הכוונה כיון שאין איסור על השליח, ואנן בתר שליח אזלינן עכ"ל.

הרי דנחלקו המ"א והט"ז בסיבת היתר הרשב"א, דלפי המ"א כיון שיש אפשרות שיהיה מותר לאומר בעצמו, מותר לו לבקש מחבירו, ואילו הב"ח והט"ז ס"ל דסגי אם המעשה מותר למי שעושה המעשה.

ביאור השו"ע הרב שמותר לומר לחבירו לעשות מלאכה משום שרק קיבל שבת במה שתלוי בגופו

אבל בשו"ע הרב (סי' רס"ג קו"א סק"ח) הקשה, כיון דשלוחו של אדם כמותו, היאך יכול לבקש מחבירו לעשות מלאכה אחרי שהוא בעצמו כבר קיבל שבת, וכמו שאסור לאבל לומר לחבירו לעשות לו מלאכה אע"פ שלחבירו מותר, ולכן ביאר כוונת הרשב"א, דבקבלת שבת רק מקבל ע"ע כל האיסורים התלויים בגופו, ולא בדברים שאינם תלויים בגופו אלא באחרים (וע' בט"ז שהביא טעם זה בשם הלבוש), וממילא כמו שא"צ למחות במי שעושה מלאכה עבורו אע"פ שהוא כבר קיבל שבת משום שאין גופו עושה מלאכה, כמו"כ אמירה נחשבת לדבר שאינו עושה בגופו.

הרי מבואר דאיכא ג' מהלכים בפוסקים מדוע מי שקיבל שבת, יכול לומר לחבירו שלא קיבל שבת שיעשה לו מלאכה. א. שיטת הבי"י ומ"א דאי בעי לא הי' מקבל עליו שבת, ב. שיטת הט"ז שהאיסור אמירה הוא רק בדבר שאסור לכל ישראל, אבל אם לאחד מותר ולאחד אסור, אין איסור אמירה. ג. שיטת הלבוש ושו"ע הרב שאינו מקבל ע"ע איסור מלאכת חבירו, רק מלאכות של עצמו,

קושיית הפנ"י על הרשב"א שיהיה אסור מדין שליח לדבר עבירה ותירוצי האחרונים

בהגהות רע"א (סי' רס"ג סי"ז) וכן בשו"ת רע"א (מהדו"ק סי' קצ"ד ד"ה וכן) הביא קושיית שו"ת פני יהושע (ח"א יו"ד סוסי' ג') על פסק השו"ע בשם הרשב"א, דלמ"ד בב"מ (י:) שאם השליח אינו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה (וכן פסק הרמ"א חו"מ סי' קפ"ב ס"א), א"כ כיון שהשליח עדיין לא קיבל שבת צריך להיות אסור למשלח לשלוח שליח לעשות מלאכה מדין שליח לדבר עבירה. אבל בשו"ת חת"ס (או"ח סי' פ"ד וח"מ סי' קפ"ה) ובית מאיר (אהע"ז סי' ה' סי"ד) וישועות יעקב (או"ח סי' רס"ג סק"ו) תי', דלא שייך שליחות בשבת בזה, כיון שהאיסור מלאכה בשבת הוא איסור של שביתת גופו, וכששולח שליח, הגוף שלו עדיין שובת ונח (אמנם בקהלות יעקב על ב"ק סי' כ"א סק"א ובשבת סי' נ"ה סק"ב הקשה על יסוד זה מדברי הנמו"י המפורסמים בב"ק כ"ב. בענין המדליק נר בערב שבת, שאם היינו אומרים שנחשב כאילו הדליק כל רגע ורגע בשבת למ"ד דאשו משום חציו, א"כ היה חייב סקילה, אע"ג שהוא בעצמו שובת ונח ממלאכה בשבת).

אבל הנהיגו (סי' שמ"ח סק"ד ד"ה והנה) יישוב קושיית הפנ"י בדרך אחרת, דלא אמרינן ישלד"ע רק כאשר השליח עושה את העבירה שהמשלח מוזהר עליה, כגון שכהן שולח ישראל לקדש לו גרושה, שנעשה עבירה במעשה הקידושין, משא"כ כשישראל שולח חבירו שעדיין לא קיבל שבת לעשות מלאכה, הרי לא נעשה כאן שום עבירה ע"י השליח, ואם נייחס מעשה השליח למשלח, הרי נייחס אליו מה שהשליח עשה כשעדיין לא היה שבת, וממילא אין כאן עבירה.

אסור לבן ספרד לבקש מבן אשכנז בשבת לחמם לו אוכל שאינו יס"ב אע"פ שלא נצטנן לגמרי

לפי הני ג' מהלכים בביאור שיטת הרשב"א ופסק השו"ע, שמי שקיבל שבת יכול לבקש מחבירו שעדיין לא קיבל שבת לעשות מלאכה עבורו, יש לדון אם מותר לבן ספרד לומר לבן אשכנז לחמם תבשילו באופן שמותר לבני אשכנז כשלא נצטנן לגמרי, אע"פ שלבני ספרד הדבר אסור אם אין חומו יס"ב, הרי לסברת המ"א אין היתר, דבשלמא בדינו של הרשב"א, בערב שבת היה לו אפשרות שלא לקבל עליו בשבת, משא"כ כאן דלבן ספרד הדבר אסור. כמו"כ לשיטת הלבוש ושו"ע הרב שבערב שבת רק קיבל ע"ע איסור מלאכות שבגופו ולא של חבירו, סברא זו רק שייכת בערב שבת ולא בשבת גופא, אבל לפי הט"ז שהאיסור אמירה בשבת הוא רק בדבר שאסור לכל ישראל, א"כ לכאורה בן ספרד יכול לומר לבן אשכנז לחמם תבשילו באופן המותר, דאין כאן איסור אמירה.

אבל העירו דאפשר גם לפי הט"ז אסור בנד"ד (ע' מאור השבת ח"ב עמוד ע"ה ד"ה אד), דהרי הדרכי משה והלבוש ומ"א הביאו מה שכתב הטור בהל' יוהכ"פ (ס"י תרכ"ד) דמי שנוהג ב' ימים יוהכ"פ, אסור לו לאכול בלילה מה שישראל אחר בישראל ביום השני של יוהכ"פ, כיון שלפי דעתו הוא מסופק שמא היום יוהכ"פ, א"כ מלאכת בישול זה נעשה באיסור, דאסור לכל ישראל לעשות מלאכה, והסביר בשו"ת דובב מישרים (ח"ג ס"י פ"ג ד"ה והנה) דהנוהג ב' ימים יוהכ"פ ס"ל דגם לאחרים אסור לעשות מלאכה ביום שני של יוהכ"פ, ולפי"ז גם בנד"ד בחימום התבשיל בשבת, הרי בני ספרד שפוסקים כמו הב"י ס"ל דאסור לכל ישראל לחממו אם אינו יס"ב, וא"כ לשיטתם אסור להם לומר לבן אשכנז לחמם התבשיל, וכש"כ הוא, דהא ביוהכ"פ המחמיר להתענות יומיים, יודע שהנוהגים יוהכ"פ רק יום אחד נוהגים כדן, אלא שהוא בעצמו רוצה להחמיר, ואעפ"כ אסור לו לומר לאחרים לעשות מלאכה עבורו, א"כ כש"כ בבישול בשבת דלשיטת הב"י הדבר אסור מדינא אם אין לו חוס של יס"ב.

ואמנם בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב ס"י ל"ה סק"י) דן אם יש בזה משום לפני עור, וכתב שאם המחמיר רק מחמיר סתם, אין בזה חשש של לפני עור למי שנוהג להקל (וע"ע במאור השבת ח"ב עמוד ע"ז), אבל גם לפי דבריו, בן ספרד דס"ל שמעיקר הדין אסור לחמם דבר לח שנצטנן כשאין חומו יס"ב כשיטת השו"ע, אסור לו לבקש מבן אשכנז לחממו.

שיטת המנחת שבת שהמקבל שבת מוקדם מדינא אסור לו לבקש משליח לעשות מלאכה עבורו

כ' המנחת שבת (בסוף הספר בשו"ת המנחה למנחה חדשה אות ז') דמה שנפסק בשו"ע כשיטת הרשב"א, היינו דווקא במי שקיבל שבת מוקדם ממידת חסידות בעלמא, אבל אם הקדים לקבל שבת משום חשש שמא הוא לילה (ע' בשש"כ פמ"ו הערה ק"ו שהסביר כגון שחושש לשיטת היראים המובא בבה"ל ס"י רס"א ס"ב סוד"ה מתחילת), א"כ כמו שחושש לעצמו, כמו"כ מצווה להמנע מלצוות אחרים אחרי שהוא כבר קיבל שבת.

שיטת השבט הלוי דמי שנוהג כשיטת ר"ת במוצש"ק אסור לו לבקש מאחר לעשות מלאכה עבורו

נחלקו גדולי הפוסקים אם יש להקל במוצש"ק, דמי שעדיין לא הבדיל יאמר לחבירו שכבר הבדיל לעשות מלאכה עבורו, ואמנם הלבוש (ס"י רס"ג ס"י) החמיר בזה וכ' דלא דמי לערב שבת, אבל הרמ"א (שם) היקל, וכן פסק המ"ב (סקס"ד). בשו"ת שבט הלוי (ח"א ס"י נ"ג) פסק לגבי אלו שנוהגים כשיטת ר"ת, דאסור להם בתוך זמן זה לומר לאחר שכבר הבדיל שיעשה מלאכה בשבילו, שהרי לדידה עדיין יום, ואפילו אם קיבל עליו שיטת ר"ת רק מצד חומרא, צ"ע אם שייך לומר בו "אם רוצה מבדיל", דהרי צריך התרת נדרים, אמנם י"א שאם רק נוהג כשיטת ר"ת לחומרא, קיל טפי, ודמי למי שקיבל שבת בערב ש"ק, דמותר לו לומר לישראל חבירו לעשות מלאכה עבורו (שש"כ פנ"ט הערה י"ז).

הוכחת הפוסקים מתוס' בביצה שאסור לשליח לעשות מלאכה בזמן שאסור למשלח ומותר לשליח

והנה בשו"ת משאת משה (נדפס בשנת תצ"ד, ח"א יו"ד ס"י ד') דן באריכות האם מי שסובר שדבר מסויים הוא אסור, יכול לבקש ממי שסובר שהוא מותר, לעשות הדבר עבורו, ובתו"ד (ד"ה ועוד נראה) הביא ראיי מתוס' בביצה (י"ז. ד"ה אי אמרת), דשנינו התם לגבי מי שלא הניח עירוב תבשילין, שאם הוא נאסר וקמחו נאסר, צריך להקנות קמחו לאחרים, והק' תוס' אם קמחו נאסר, מה מועיל הקנייה לאחרים, ומי יכול לסלק האיסור שבו כדי שיאכל הוא עצמו אחר שנאסר, ועוד קשה כיון שהוא נאסר, מאיזה טעם יהא מותר שאחרים אופין בשבילו, וכי אחרים יכולים לעשות בשבילו מה שהוא עצמו אינו יכול לעשות בשביל עצמו. וכ"כ גם הר"ן שם (ט: לדפי הר"ף ד"ה איבעיא). מדברי תוס' הללו הוכיח המשאת משה נגד חידושו של הרשב"א שמי שקיבל שבת יכול לבקש ממי שלא קיבל שבת שיעשה מלאכה עבורו. אבל לפי קושייתו יש סתירה בשיטת תוס' דהרי הרשב"א בשבת כתב חידושו בשם תוס', ואילו בתוס' בביצה מבואר להיפך. וע"ע בדרכי משה (ס"י רס"ג סק"ח) שג"כ העיר כן מתוס' בביצה (ולכאורה צ"ע טובא למה לא העירו שברשב"א בביצה שם ג"כ כ' כמו תוס', וז"ל כיון דהוא נאסר היאך יעשו לו אחרים, שלוחו של אדם כמותו עכ"ל, וא"כ הוי סתירה בשיטת הרשב"א גופא וצ"ע"ג).

האם בן חו"ל יכול לבקש מבן א"י לעשות מלאכה עבורו ביו"ט שני של גלויות בא"י

הברכ"י (סי' תצ"ו סק"ד) הביא מחלוקת הפוסקים אם בן חו"ל שנמצא בא"י, יכול לומר לבן א"י ביו"ט שני של גלויות שיעשה מלאכה עבורו, והביא שהמהריק"ש היקל על סמך דברי הרשב"א בשם תוס' שכתב, דמי שכבר קיבל שבת יכול לבקש מישראל אחר שעדיין לא קיבל שבת שיעשה מלאכה עבורו, ורע"א (שם על המ"א סק"ז) ציין לשו"ת גינת ורדים (ח"א או"ח כלל ד' סי' ט"ז) שהקשה שמדברי תוס' בביצה (י"ז). הנ"ל מבואר שהדבר אסור.

והנה באג"מ (או"ח ח"ג סי' ע"א) כ' שהדבר תלוי במחלוקת המ"א והט"ז הנ"ל בהבנת שיטת הרשב"א, דלשיטת המ"א שהסביר שאין איסור אמירה כיון שלא היה צריך לקבל עליו שבת או שהיה יכול ללכת ע"י בורגנין, א"כ בן חו"ל ביו"ט שני שמחוייב בע"כ לשמור יו"ט שני, אסור לו לומר לבן א"י לעשות מלאכה עבורו, אבל לפי הט"ז שאין איסור אמירה בדבר שאינו אסור לכלל ישראל, א"כ ביו"ט שני יש מקום להקל כיון שבני א"י אינם אסורים במלאכה ביו"ט שני, וממילא שפיר יכול לומר לבן א"י לעשות מלאכה עבורו, וע"ש שתמה על המ"ב (סי' רס"ג סק"ד) שהסביר דברי השו"ע בשם הרשב"א, בזה"ל דכיון שלחבירו מותר, אין איסור אמירה שייך בזה עכ"ל, והיינו כשיטת הט"ז כמו שציין שם בשעה"צ, והק' באג"מ על המ"ב שסתם כביאור הט"ז, אע"פ שהמ"א ראה קושיית הט"ז ובכל זאת כ' טעם אחר, וגם הבה"ט (שם סק"ב) רק הביא דברי המ"א ולא הביא דברי הט"ז, ודן בשאלה זו בעוד כמה תשובות (שם סי' ע"ג, ואו"ח ח"ד סי' ק"ז), וכ' שיש להסתפק דאפשר רק אמירה לנכרי נאסרה ביו"ט שני, משום שהיא דבר המצוי וגזרו בה חכמים איסור, משא"כ אמירה לישראל שלא היתה מצויה, משום שבחו"ל גם בן א"י אסור במלאכה ביו"ט שני, ובזמנם לא היה מצוי שכן חו"ל ימצא בא"י, וא"כ יתכן שבכלל לא גזרו איסור של אמירה לישראל ביו"ט שני, אבל למעשה פסק דיותר מסתבר לנהוג כשיטת המחמירים שהובאו בברכ"י.

בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' י"ט סק"ג, ובש"כ פ"ב הערה נ"א) כ' דאע"פ שלמעשה יש לחוש לשיטת המחמירים, מ"מ רבים נוהגים להקל כיון שנפסק בשו"ע (סי' רס"ג סי"ז) שמי שקיבל שבת יכול לומר למי שעדיין לא קיבל שבת לעשות מלאכה עבורו, ובזה"ל יו"ט שני הוא רק משום מנהג אבותינו בידינו דהרי אנחנו בקיאים בקביעת דירחא, ולכן האורח הבן חו"ל יודע שלבני א"י הוא ודאי חול, ובצירוף שיטת החכם צבי שכן חו"ל שנמצא בא"י אינו נוהג יו"ט שני, לכן רבים נוהגים להקל.

אבל בקובץ תשובות (ח"א סי' נ"ד) האריך מרן הגריש"א זצ"ל בסוגי' זו, ומסקנתו להלכה היא דאסור לבן חו"ל לבקש מבן א"י לעשות מלאכה עבורו ביו"ט שני, ואע"פ שאין בזה משום איסור אמירה, מ"מ אסור לדבר בעניני חפציו משום "ממצוא חפצך ודבר דבר", וסיבת האיסור היא משום לתא ידיה, ומ"מ בדברים שיש בהם משום מצוה, ואין בהם משום "ממצוא חפצך", מותר לו לומר לבן א"י לעשות מלאכות עבורו.

ראיית הגינת ורדים לשיטת הרשב"א ובכל זאת אסור לבן חו"ל לבקש מבן א"י לעשות מלאכה עבורו

בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ד' סי' י"ז) דן במחלוקת הרשב"א והר"ן, והסביר שיטת הר"ן שכתב שאם ישראל קיבל עליו שבת קודם חשיכה אסור לו לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה, אבל בכל זאת הביא ראיי' אחרת להקל כשיטת הרשב"א, דהרי שנינו בקידושין (כ"ג.) בעי רבה עבד כנעני מהו שיעשה שליח לקבל גיטו מיד רבו, כיון דגמר לה לה מאשה כאשה, או דילמא אשה דאיהי מצי מקבלה גיטה, שליח נמי מצי משויא, עבד דאיהו לא מקבל גיטו, שליח נמי לא מצי משוי. בתר דבעיא הדר פשטה, לה לה מאשה כאשה (פ"י ומצי משוי שליח), ואלא הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע הני כהני שלוחי דרחמנא, דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו, מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואיהו מצי עבדי, ולא והא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושליח מצי משוי, ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל, עבד שייך בגיטין.

הרי מבואר בסוגי' זו שאין אדם יכול לומר לחבירו לעשות לו דבר אא"כ הוא עצמו מותר לעשותו, אע"ג דלחבריה שרי, דומיא דכהנים וישראל שאין הישראל יכול למנות הכהן כשלוחו להקריב קרבנותיו כיון שהוא בעצמו אינו יכול להקריבן. ועוד מבואר בהאי סוגי' שאם המשלח שייך בכללות אותו דבר, אע"ג שנתחלפו הפרטים, שפיר נחשב דשייך ביה ויכול למנות שליח, דהרי העבד בעצמו אינו יכול לקבל גיטו מיד רבו ומ"מ יכול למנות חבירו שליח לקבל לו גיטו מיד רבו, ולפ"ז י"ל דמי שקיבל עליו שבת מבעו"י, יכול לומר לחבירו לעשות לו מלאכה אע"ג שהוא בעצמו אינו יכול לעשות מלאכה, כיון שהוא

שייך בהיתר לעשות מלאכה אם לא הי' מקבל עליו שבת. לפי' כי הגינת ורדים בן חו"ל אינו יכול לבקש מבן א"י לעשות מלאכה עבורו ביו"ט שני, כיון שבן חו"ל אין לו שום היתר לעשות מלאכה ביו"ט שני, ודלא כמהריק"ש ע"ש (ואמנם יש מקום לדון בדמיון של קבלת גט עבור העבד שהוא חלות, לסתם מלאכה שאינו חלות ואכמ"ל).

לבקש מחבירו המיקל שיפתח בקבוק יין עבורו

יש להסתפק לגבי מי שנוהג שאינו פותח בקבוק יין בשבת, אי שרי ליה לבקש מחבירו המיקל בזה שיפתחנו לו. והנה כידוע שיש מחלוקת גדולה בין פוסקי זמנינו אם מותר לפתוח בקבוקי יין או בקבוקי שתיה קלה בשבת, וכבר כ' כל השיטות בזה במעדני יו"ט (ח"ה סי' נ"א), ונ"מ טובא בנד"ד אם הנוהג שלא לפותחן ס"ל הכי מעיקר הדין או רק נוהג כן משום חומרא, ושמעתי ממו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א דאם הוא בעה"ב רגיל, הרי מה שמחמיר ע"ע אינו משום שסובר כן מעיקר הדין, וא"כ מותר לו לבקש מאחר לפתוח הבקבוק עבורו, אבל אם הוא בן תורה שסובר שיש כאן איסור ברור, אסור לו לבקש מאחר שיפתח הבקבוק עבורו.

וע"ע מש"כ במעדני יו"ט (שם) שאם חבירו המיקל בדבר פתח הבקבוק בשבת, אין היין נאסר למי שמחמיר בדבר, דהרי המ"ב (סי' שי"ח סק"ב) כ' דמי שעשה פעולה בש"ק שיש ספק פלוגתא אי נחשב כמלאכה, אין לאסור בדיעבד, דכל האיסור ליהנות הוא קנס מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא. באג"מ (ח"ד סי' קי"ט סק"ה) ג"כ דן בזה, וכ' דלענין פתיחת פחיות ע"י ישראל שסמך על רב שמיקל בזה, גם חבירו המחמיר בזה יכול ליהנות ממנו כיון שנעשה בהיתר, ובפרט באיסור דרבנן, ועוד יש להקל כדי שלא יתדמה שחולק עליהם. וכעין זה היקל גם בשו"ת שבה"ל (ח"ג סי' ל"ה) כיון דסו"ס יש פוסקים המקילין.

חידוש הפמ"ג דלשיטת המ"א אסור לכהן לומר לישראל להביא לו דבר ממקום טומאת המת

והנה הפמ"ג (סי' רס"ג משב"ז סק"ג) למד מדברי הט"ז שבדבר שאינו אסור לכל ישראל, אין איסור אמירה בשבת, אע"פ שאמירה לנכרי בשבת אסורה הגם שהנכרי עושה בהיתר, מ"מ במקום שאין איסור על ישראל חבירו, לא גזרו על אמירה זו. וכ' הפמ"ג וז"ל ולפי' מותר לכהן לומר דילך ישראל למקום טומאת מת ולהביא לו משם חפציו וכדומה (אף דהכהן אסור לו ללכת לשם), ובאמת לא הזכירו פוסקים מדין זה לאיסור, וכעת לא מצאתיו, ולטעם הט"ז (דהיכא דלישראל חבירו שרי אין בו איסור אמירה) נכון הוא, משא"כ לטעם בורגנין לא הוי היתר (פ"י לשיטת המ"א, דלא משכחת היתר לכהן בזה), אלא שיש לראות (פ"י דגם לשיטת הט"ז יהיה אסור), נימא שלוחו של אדם כמותו, וכש"כ למ"ד (ב"מ י:). היכא דהשלוח אין בר חיובא המשלח חייב, ויש ליישב עכ"ל.

ראיית המהרש"ם מהירושלמי שכהן יכול לשלוח שליח להביא לו דבר ממקום טומאת המת

המהרש"ם בדע"ת בהל' שבת (סי' רס"ג סי"ז ד"ה ועפמ"ג) הוכיח מהירושלמי במעשר שני (פ"ה סוף ה"ג) שכהן יכול לשלוח שליח להביא לו דבר ממקום טומאת מת, דנחלקו שם אם נותנים מעשר לכהן, והביאה הגמ' ראי' מראב"ע (שה"י כהן) שהי' רגיל לקחת מעשר מגינה מסויימת, והי' לאותה גינה ב' פתחים, אחד למקום טומאה ואחד למקום טהרה. ר"ע אמר לבעל הגינה שישתום הפתח למקום טהרה ויפתח הפתח למקום טומאה, ואם ראב"ע יבוא, יאמר לו שיכנס בפתח של מקום טומאה. אמר לו בעל הגינה שמא ישלח שליח שאינו כהן ויכנס דרך הפתח ההוא, וענה לו ר"ע שיאמר לו כתיב "אתם", שיקח בעצמו ולא ע"י שלוחו. הרי מבואר שמעיקר הדין הי' מותר לראב"ע הכהן לשלוח שליח להביא לו המעשר אע"פ שיצטרך לעבור דרך מקום טמא, וכן מבואר מהעיון יעקב ביבמות (פ"ו:), אבל יש לדחות הראי' לפי גירסת הגר"א בירושלמי, דלפי פירושו, כאשר ראב"ע שלח את שלוחו להביא לו את המעשר, לא ידע שיצטרך לעבור דרך מקום טמא, משום שעצת ר"ע לבעל הגינה לסתום הפתח הטהורה לא נודע לו לראב"ע ע"ש.

דברי המהרש"ם דלפי חידוש הפמ"ג יש נ"מ בין שבת ליום חול לגבי שליחות בטומאת כהנים

והנה לפי הצד בפמ"ג שאסור לכהן לשלוח שליח למקום טמא עבורו, הביא המהרש"ם בדע"ת בהל' שמחות (יו"ד סי' שע"ג ס"א) חידוש גדול משו"ת בית ישראל (סי' ד') שחילק בין יום חול לשבת, דבשלמא ביום

חול, כיון שיש אפשרות לכהן ליכנס לביתו אם ישראלים יוציאו את המת משם, ממילא גם יכול למנות שליח להוציא לו דבר משם, משא"כ בשבת שאסור להוציא את המת, כיון שאסור לכהן להכנס לביתו ה"ה דאסור לו למנות שליח להביא לו דבר מביתו, ומ"מ לשיטת הט"ז הנ"ל בביאור שיטת הרשב"א יש להקל בכל אופן.

קושיות האחרונים על חידוש הפמ"ג

אבל הפוסקים העירו על חידושו של הפמ"ג, דהרי הכהן מצווה על הטומאה, וכששולח שליח אינו מיטמא, ולכן אפילו אם ישלח ישראל לקבור את המת בשליחותו, ונימא דשלוחו של אדם כמותו ונחשב כאילו הוא בעצמו קבר את המת, אבל סו"ס כ"ן שהכהן לא נטמא בקבורה זו, מהיכ"ת לאסור הדבר, ואין זה דומה להא דב"מ (י:) בכהן שאמר לישראל קדש לי אשה גרושה, או לאיש שאמר לאשה אקפי לי קטן, דהתם קידושי גרושה לכהן והקפת ראש הקטן הם עבירות, ולכן כיון שהשליח אינו בר חיובא ואין כאן חסרון של אשלד"ע, לכן המשלח חייב, משא"כ בנד"ד שהכהן לא נטמא כלל ואין ע"ז שם איסור, והסבירו שזוהי כוונת הפמ"ג בסו"ד שכתב "ויש ליישב", ולא הסביר הטעם משום שהחילוק הוא פשוט לכל (אג"מ יו"ד ח"ב סי' קס"ג).

עוד יש להוכיח כן מהרא"ש בב"מ (פ"ז סי' ו') שפסק דמותר לומר לנכרי אכול נבילה זו, דהרי אם הישראל הי' נותן הנבילה לתוך פיו של הגוי הי' מותר, א"כ גם מותר לכהן לומר לישראל שיטמא עצמו לצרכו של הכהן, דהרי מותר לכהן לטמא את הישראל בידים (שו"ת להורות נתן ח"ח סי' פ"ה סק"ה).

בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ר"א) כ' דלא שייך שליחות במילי בעלמא, כגון אם אומר ישב ילך ידבר, שיהיה כאילו הוא יושב והולך ומדבר, זה אינו, דלא נאמרו הדברים אלא בקיום מצוה או בעובר עבירה או בקנין ומכירה, שיתייחס הפעולה למשלח, ולכן כ' (בד"ה וישראל) שאם ישראל אומר לכהן "אכול תרומה", לא שייך לומר שלוחו של אדם כמותו כאילו הישראל אוכל תרומה, משום שהקפידא היא שזר לא יאכל תרומה בפועל, והרי למעשה לא אכל תרומה ע"ש, ולפי דבריו כ' בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' פ"ג) מותר לכהן לבקש מחבירו הישראל שהולך להתפלל בקברי צדיקים, שיניח הפתקא שנותן לו בקברי הצדיקים, ואין בזה חשש איסור מצד הכהן ששולח שליח למקום טומאה.

האם ההיתר לומר לחבירו שעדיין לא קיבל שבת לעשות מלאכה עבורו הוא דווקא לצורך מצוה

בקובץ תשובות (ח"א סי' נ"ד) חידש מרן הגריש"א זצ"ל, דכל ההיתר למי שכבר קיבל שבת לומר לחבירו שעדיין לא קיבל ש"ק לעשות מלאכה עבורו, הוא רק לצורך מצוה, אבל העירו ע"ז דהרי הרשב"א ושו"ע שהקילו, סתמו ולא פירשו, משמע דשרי בכל אופן (עי' ארחות שבת ח"ג עמוד תנ"ז).

האם יש איסור של לפני עור כשמי שנוהג איסור בדבר מכשיל לפי שיטתו למי שנוהג היתר בדבר

והנה כל מה שנדון עד עכשיו הוא רק כשאומר לו לעשות דבר שהוא מלאכה, כגון לבשל עבורו, ולפעמים יש ספק אם הדבר נחשב כמלאכה בכלל, אבל אם הוא מלאכה הרי יש לדון משום לפני עור, וכבר נחלקו גדולי הפוסקים אם מי שנמנע מלעשן ביו"ט רשאי לכבד את חבירו בסיגרי' ביו"ט.

שיטת השער המלך דאם סובר שדבר אסור לא יתנהו למי שמיקל בדבר

בשעה"מ (הלי' אישות פ"ט הט"ז) נסתפק במי ששווא אנפשיה חתיכה דאיסורא, האם עובר על לפני"ע כשמושיט האי חתיכה לאחר, והוכיח מהסוגיא סוף נדרים (צ:) שיש איסור בדבר, דתנן האומרת לבעלה טמאה אני לך תביא ראיה לדבריה, והק' בשטמ"ק היאך מתירין אותה לבעלה דהרי היא אסרה את בעלה ע"ע כחתיכה דאיסורא, ועוד תעבור על לפני"ע. ותי' בשטמ"ק דאין כאן לפני"ע כיון שנבעלת לו בע"כ. ודייק השעה"מ שאינה עוברת על לפני"ע משום שנבעלת לו בע"כ, אבל אה"נ אם היתה נבעלת לו מרצונה, היתה עוברת על לפני"ע שמכשילה את בעלה אע"פ שבעלה אינו חייב להאמינה ומותר לו לבא עליה. הרי מוכח דבשווא אנפשיה חתיכה דאיסורא שייך לפני"ע שלא להכשיל אחר אע"פ שהדבר מותר מן הדין, ולפ"ז חידש השעה"מ שמי שסובר שאסור לעשן ביו"ט, אסור לו ליתן סיגריה למי שמיקל בזה משום לפני"ע.

שיטת הכתב סופר ומבי"ט דאין איסור ליתן דבר שלדעתו אסור למי שמיקל בדבר

אבל בשו"ת כת"ס (יו"ד סי' ע"ז) חולק על השעה"מ, וכ' דכיון שהמקבל נוהג כמו המקילין אינו עובר שום עבירה, ולכן המושיט לו ג"כ אינו עובר בלפני"ע, ודחה הראייה מהשטמ"ק בנדרים, משום שמה שאסור לה להבעל לבעלה מרצונה, היינו משום שהיא יודעת שנטמאה וא"כ הרי היא מכשילה את בעלה, ואע"פ שאין הבעל צריך להאמינה, מ"מ לא גרע מהמושיט חמץ לחבירו בפסח והמקבל חושב שהוא מצוה דבודאי המושיט עובר על לפני"ע.

ובאמת כבר קדמו בזה בשו"ת המבי"ט (ח"א סי' כ"א) שפסק דפירות עכו"ם יש להם קדושת שביעית, ובכל זאת התיר לקנות פירות שביעית ממי שמיקל בדבר וס"ל דאין קדושת שביעית בפירות עכו"ם, ואינו עובר בלפני"ע במה שמוסרו דמי שביעית, ובמה שמכשילו לסחור בפירות שביעית, שהאיסור הוא רק על המוכר, ובמה ששוקל פירות שביעית, משום שהמיקל ס"ל דמותר לגמרי.

וע"ע בשו"ת כת"ס (או"ח סי' ס"ו) שתמה על השעה"מ שסותר א"ע, דהרי בהל' לולב (פ"ג הכ"ה) פסק שמותר ליתן מקטרת ביו"ט למי שנוהג היתר בדבר ואין בזה משום מוקצה ולא משום לפני"ע. בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ד) כ' דאפשר שהשעה"מ רק החמיר בדין דאורייתא, אבל בדין דרבנן אפשר גם הוא מודה שיש להקל, ומה שהחמיר בעישון ביו"ט הוא משום שהאוסרים עישון ביו"ט ס"ל שהוא אסור משום שאינו שוה לכל נפש, וא"כ הרי זה אסור מה"ת.

ראיית מרן הגרשז"א זצ"ל לשיטת המבי"ט והכת"ס

מרן הגרשז"א זצ"ל (הובא בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל' אות י"ב) הביא ראייה חותכת לשיטת הכת"ס ודעימיה, דאפילו כאשר המחמיר סובר שהמיקל הוא טועה, ג"כ מותר להמחמיר ליתן לו, דהרי מבואר בב"ב (כ"ו.) דרבא ב"ר חנן הוו ליה דיקלי אמיצרא דפרדיסא דרב יוסף, ואתו ציפורי ויתבי בדיקלא ונחתי לפרדיסא ומפסדי ליה, א"ל רב יוסף זיל קוץ, א"ל רבא אנא לא קייצינא דאמר רב הא דיקלא דטען קבא אסור למיקציי, וא"ר חנינא לא שכיב שכחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זימנא, מר אי ניחא ליה ליקוץ. הרי מבואר דאע"פ דרבא ס"ל דאסור לקצוץ וגם עובר בלאו, מ"מ נתן רשות לרב יוסף לקוץ ולא חש אלפני"ע כיון דרב יוסף סבר דאין איסור בדבר.

אבל בשו"ת משנת יוסף הנ"ל דחה הראייה, ע"פ השאילת יעב"ץ (ח"א סי' ע"ו) שכו' דבקציצת אילנות גם במקום דשרי לגמרי, אפ"ה אדם חשוב שאני ולא יקוץ לעצמו, ולכן רבא שהי' אדם חשוב לא הי' יכול לקוץ בעצמו, ואע"פ שגם רב יוסף היה אדם חשוב, מ"מ כיון דלא קץ לעצמו אלא לרבא, אין קפידא בדבר, וע"ש מש"כ עוד בזה.

סיכום לדינא

תבנא לדינא: א. נחלקו הראשונים אם יכול לשלוח שליח לעשות דבר שהוא בעצמו אסור לו לעשותו, ולהלכה נפסק בהל' שבת שמי שקיבל שבת מוקדם מותר לו לבקש מחבירו שעדיין לו קיבל שבת לעשות מלאכה עבורו, ואין זה דומה למי שמתענה יומיים ביוהכ"פ שאסור לו לבקש ממי שרק מתענה יום אחד שיבשל עבורו, דהתם המחמיר ס"ל שהוא יוהכ"פ מדינא, וגם חבירו היה צריך להחמיר, משא"כ אם קיבל שבת מוקדם, ולפ"ז אם הקדים לקבל שבת משום שחושש לשיטת היראים, או שמאחר לצאת מן השבת משום שחושש לשיטת ר"ת בזמן צאה"כ, אה"נ יהיה אסור לו לבקש מחבירו שאינו נוהג כמותו לעשות מלאכה עבורו.

ב. לפ"ז בן ספרד אינו יכול לבקש מבן אשכנז לחמם לו אוכל בשבת אם נצטנן לפחות מחום של יד סולדת בו ועדיין לא נצטנן לגמרי, כיון שבני ספרד פוסקים להלכה כשיטת השו"ע שמחמיר בזה, ואינם יכולים לסמוך על הרמ"א להקל.

ג. בן חו"ל שנמצא בא"י ביו"ט שני של גליות, אינו יכול לבקש מבן א"י לעשות מלאכה עבורו לפי

רוב הפוסקים, אב"א משום איסור אמירה לישראל, ואב"א משום האיסור של "ודבר דבר".

ד. מי שמחמיר שלא לפתוח פקקי בקבוקים בשבת יכול לבקש ממי שמיקל בדבר לפתוח בקבוק עבורו, אבל אם אינו פותח הפקקים משום דס"ל כהשיטות שאסור ע"פ דין ולא רק לחומרא, אסור לו לבקש מהמיקל בדבר לפתוח הבקבוקים, ומ"מ אין איסור הנאה על בקבוק שנפתח על ידי מי שמיקל בדבר, ולכן מי שמחמיר בדבר יכול לשתות מהיין או מהמשקה שבבקבוק שנפתח בשבת.

ה. לפ"ז מי שמחמיר שלא לטלטל במקום שיש שם עירוב, אם כל הסיבה שאינו מטלטל הוא רק לחומרא, ואינו מחשיב אלו המטלטלים כמחללי שבת, מותר לו לבקש ממי שמיקל לטלטל על סמך העירוב, שיטלטל עבורו.

ו. אע"פ שהפמ"ג כתב סברא שכהן אינו יכול לשלוח שליח למקום שיש שם טומאת מת להביא לו דבר משם, אבל למעשה האחרונים הקשו על שיטה זו, וקיי"ל דיש להקל לכתחילה.

ז. נחלקו הפוסקים אם יש איסור לפני עור אם מי שמחמיר בדבר נותן הדבר שלשיטתו אסור, למי שמיקל בדבר, כגון מי שאינו מעשן ביו"ט שמושיט סיגריה למי שמיקל בדבר (ניתן שבזה"ז לכו"ע אסור אם נחשב אינו שוה לכל נפש, ואכמ"ל בזה), או לקנות פירות עכו"ם בשביעית ממי שאינו נוהג קדושת שביעית בהם, ויעבור על איסור סחורה ועל איסור שקילת פירות שביעית לשיטת הלוקח, ונ"מ טובא בכל זה גם לגבי משלוח מנות בפורים, אם מותר ליתן לחבירו מאכל שיש לו השגחה שהוא בעצמו אינו אוכל, דאם הוא רק מחמיר בדבר יש להקל ליתנו לחבירו שמיקל לאכול השגחה זו, אבל אם הוא סובר שאסור לאוכלו מדינא, אינו יכול ליתנו לחבירו שמיקל בדבר, ועי' מש"כ באריכות בזה במעדני יו"ט (ח"ג סי' פ"ו).

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' חוקת תשפ"ה

כהנים בקברי צדיקים

שיטת הרמב"ן שצדיקים במיתתן אינם מטמאין

כ' הרמב"ן (ריש פ' חוקת) וז"ל וטעם טומאת המת, בעטיו של נחש, כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין, והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין עכ"ל. והכי מבואר במדרש במשלי (פ"ט) לגבי רבי עקיבא וז"ל יצתה בת קול ואמרה, אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד. לאחר שהיה מת לא הניחוהו לקבורו, והחזירוהו לבית האסורין ושכב שם שר בית הסוהר לשמרו. בא אליהו הצדיק, ועמד על פתח יהושע הגרסי, אמר לו שלום עליך רבי, אמר ליה שלום עליך רבי ומורי. אמר לו, מי אתה, כלום אתה צריך. אמר לו כהן אני, ובאתי להגיד לך שרבי עקיבא מת בבית האסורין. מיד הלכו שניהם לבית האסורין, מצאו דלת שערי בית האסורין פתוח, ושר בית הסוהר היה ישן, וכל מי שהיו בבית הסוהר היו ישנים, והושיב את רבי עקיבא על המטה, ויצא. מיד נטפל לו אליהו זכור לטוב, ונטלו על כתיפו, וכשראה יהושע הגרסי כך, אמר לאליהו, רבי, והלא אמרת לי כהן אתה, והלא כהן אסור להטמא למת. אמר לו, חייך רבי יהושע בני, ח"ו שאין טומאה בצדיקים, אף לא בתלמידיהם עכ"ל. ובילקוט שמעוני במשלי (ט' - ס"י תתקמ"ד) ג"כ מביא מעשה זה, ושם גרס בסוף הדברים, שאין טומאה בתלמידי חכמים, ואף בתלמידיהם.

מחלוקת הראשונים בסיבת ההיתר לאליהו הנביא שהיה כהן להטמאות לר"ע

יש לציין שתוס' ביבמות (ס"א. ד"ה ממגע) ובב"מ (ק"י: ד"ה מהו) הביאו מדרש זה, אבל הסבירו שעיקר טעמו של אליהו היה משום שר"ע היה מת מצוה, שהיה מעשרה הרוגי מלכות והיו יראים לקבורו, ומה שאמר במדרש שצדיקים אינם מטמאין הוא דחייה בעלמא משום כבודו של ר"ע, אבל הרמב"ן ביבמות (שם) חולק על תוס', וכתב וז"ל ומה שאמר שהי' דוחה אותו, ח"ו, שאם כן היה נותן מכשול לפני עור, ומורה בתורה שלא כהלכה עכ"ל, ולפ"ז היינו כמש"כ בפירושו על התורה.

ביאור הפנים יפות בהיתר של רבי חיים כהן להטמאות כשנפטר ר"ת

והנה הפנים יפות (ריש פ' חוקת י"ט י"ד על הפסוק "זאת התורה אדם כי ימות האהל") הביא מש"כ תוס' בכתובות (ק"ג: ד"ה אותו היום) שהרב רבי חיים כהן היה אומר, אילמלי הייתי כשנפטר ר"ת, הייתי מיטמא לו, והסביר הפנים יפות את טעמו משום שצדיקים אינם מטמאין, והוסיף לבאר לפ"ז מש"כ רש"י (חוקת כ' כ"ו) בשם הספרי (האזינו של"ט), שבשעת מיתתו של אהרן הכהן, משה ואלעזר היו במערה, והלא משה היה כהן גדול כמבואר בזבחים (ק"א:), וכן אלעזר נעשה כהן גדול ע"י לבישת הבגדים, וא"כ האיד היה מותר להם להטמאות בטומאת מת של אהרן – ובילקוט שמעוני (פ' חוקת רמז תשס"ד) כתב, וז"ל כיון שעלו, נפתחה להם מערה ומצאו שם מיטה מעשה שמים, והיה אהרן פושט כלי אחד ואלעזר לובשו וכו', מיד ירדה שכינה ונשקתו, א"ל הקב"ה צא מכאן, כיון שיצאו נסתמה המערה עכ"ל, ובילקוט שמעוני בפי' מסעי (רמז תשפ"ז) כתב תוספת ע"ז, וז"ל אחר כך ירד הקב"ה ונטל נשמתו בנשיקה, שנאמר (שם ל"ג ל"ח) "על פי ה' וימת שם", והיו משה ואלעזר מנשקין את אהרן עכ"ל.

הרי מבואר במדרש כשיטת הרמב"ן, שצדיק אינו מטמא בטומאת מת, ואמנם היה אפשר לומר דכיון שהקב"ה ציוה אותם, היתה הוראת שעה להטמאות, אבל הפנים יפות כתב שמבואר בזבחים (ק"ב.) דאע"פ שמשה רבינו היה כהן, מ"מ אינו יכול לראות נגעים כיון דאהרן ובניו כתובין בפרשה, וא"כ הכי נמי

לגבי טומאה, הגם שהיה כהן, מ"מ אינו מוזהר על הטומאה, כשם שממעטין דווקא בני אהרן ולא בנות אהרן, הכי נמי משה רבינו לא היה בכלל הציווי.

מה היה ההיתר של ר' ישמעאל כה"ג להחזיק ראשו של רשב"ג שנהרג

ולפ"ז הסביר הפנים יפות (ובהפלאה בכתובות ק"ג). את הקינה של ת"ב "ארזי הלבנון" (והכי מבואר באבות דר' נתן פל"ח מ"ג), שכשהרגו את רשב"ג, נטל רבי ישמעאל כהן גדול את ראשו, ושם פיו על פיו, ואמר "אי הלשון הממהרת להורות אמרי שפר, ואיך עתה מלחכת את העפר". וצ"ע טובא, דהרי הוא היה כהן, והאיך הותר לו להטמאות למת (ואע"ג שכה"ג מיטמא לנשיא – ע' רמב"ם הל' אבל פ"ג ה"י ושו"ע יו"ד סי' שע"ד סי"א – מ"מ זה רק כשמתעסק בו בקבורתו לכבודו, אבל כאן ממילא המלכות לא נתנו לקוברו), ועכצ"ל דצדיקים אינם מטמאין, אבל כתב דאולי יש לדחות ראיה זו, משום שרבי ישמעאל כה"ג נטמא בטומאת אהל לפני כן, וא"כ אין כאן תוספת טומאה, וכע"ז מובא בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' רפ"ב). וע"ע באג"מ (אור"ח ח"ד סי' ס"ט סק"ח) שתירץ, דכיון שמטמאין כהנים למת מצוה, ורשב"ג היה הנשיא וגדול העולם, ולא נתנו לקוברו, ולא היה יכול לעשות לו שם במקום ההריגה אלא כבוד זה לבד, ליטול ראשו מהקרקע ולומר "איך עתה לוחכת את העפר", אף שלא היה להחזיק הרבה זמן אלא רק זמן קצר עד שהרגו גם אותו נמי, היה כבוד, המחוייבין לעשות לרשב"ג. מרן הגרשז"א זצ"ל ת"י (נשמת אברהם ח"ד עמוד קנ"ח בהערה) שעשה כן משום חיי שעה, שיתארך קצת הוצאת גזר דינו של ר' ישמעאל בפועל, וחיי שעה דוחה הכל.

קושי' מארוננו של יוסף שטימא את נושא

אבל הפנים יפות הקשה, דהרי הדין של פסח שני, לחד מ"ד נתחדש מכח שאלת נושאי ארוננו של יוסף שהיו טמאי מתים כמבואר בסוכה (כ"ה.), ומי לנו גדול מיוסף הצדיק, וכבר כ"כ בשו"ת מהרי"ל (סי' ק"נ אות ו') קברי צדיקים מטמאים וכו', ומי לנו גדול מיוסף שנושאי ארוננו נדחו לפסח שני (אמנם אפשר יש מקום לומר, דמת עצמו מטמא אף בצדיקים, ולכן נטמאו מארוננו של יוסף, אבל מת בקברו אינו מטמא באהל בצדיקים, דלא עשו טומאת אוהל בזה).

עוד העיר מהמבואר בב"ב (נ"ח.) דר' בנאה הוה קא מציין מערתא, כי מטא למערתא דאברהם, אשכחיה לאליעזר עבד אברהם ע"ש, ובתוס' (שם וביבמות ס"א.) כתבו דר' בנאה ציין משום דבקבר סתום טומאה בוקעת ועולה, ולכאורה האיך צדיקים כאדם הראשון ואברהם אבינו מטמאין בטומאת מת.

חידוש הגר"ש קלוגר זצ"ל דמה שצדיקים אינם מטמאין הוא רק בין מיתתם לקבורתם

והנה הגר"ש קלוגר זצ"ל כתב חידוש גדול בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ת ח"ב סי' רל"א), דמש"כ התוס' בשם רבי חיים כהן, היינו דווקא לפני הקבורה, שאז הנשמה עדיין שייכת לגוף, אבל אחר הקבורה גם צדיקים מטמאין ע"ש באריכות.

שיטת הראשונים שמותר להטמאות לנשיא

והנה הר"ן בב"מ כ' דמשמע בירושלמי שהביאו ראיה שמותר להטמאות לנשיא, מהא דשרי להטמאות לרבי שהיה נשיא, וכ"כ השטמ"ק בשם הראב"ד. הרי מבואר בדבריהם, שאין היתר להיטמא לצדיקים, אלא שזה דין מיוחד בנשיא, שמשום כבודו חשיב כמת מצוה, וממילא מותר לכהן להטמאות לו. אבל הב"י (יו"ד סי' שע"ד סי"ג) הקשה על ר' חיים כהן, דגם אם מבואר בתוס' שהיה מותר להטמאות לרבי משום שהיה נשיא, וכבודו הוא שכולם יטמאו לו, אבל ר"ת לא היה נשיא, וא"כ האיך חשב ר' חיים כהן ללמוד ממה שהיה אצל רבי שהי נשיא, שמותר להטמאות גם לר"ת, ותי' דאפשר שלגדול הדור יש לו דין נשיא.

ביאור חדש בשיטת הרמב"ן שהמתים בנשיקה רק אינם מטמאין מדאורייתא אבל נטמאין מדרבנן

אבל הקשו מהסוגי' בסנהדרין (ל"ט.) א"ל ההוא מינא לרבי אבהו, אלוקיכם כהן הוא דכתיב "ויקחו לי תרומה", א"כ כי קבריה למשה רבינו, במאי טביל, וכי תימא במיא, והכתיב "מי מדד בשעלו מים", א"ל בנורא טבל דכתיב "כי הנה ה' באש יבא". וצ"ע לשיטת הרמב"ן דצדיק שמת במיתת נשיקה אינו מטמא, א"כ למה לא ת"י רבי אבהו לההוא מינא דכיון שמשה מת במיתת נשיקה כמבואר בב"ב (נ"ז.) – ששה לא

שלט בהן מלאך המות, ואלו הן אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים, ופרש"י דמתו מיתת נשיקה, א"כ לשיטת הרמב"ן לא היה שם טומאה כלל, ותי' מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (טעמא דקרא פ' חוקת אות י"א ד"ה הנוגע במת) דההוא מינא לא היה מקבל תי' זה. עוד דייק שם את לשון הרמב"ן "הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין", משמע דרק מדאורייתא אין מטמאין אבל מדרבנן מטמאין, ומה שאמר אליהו על ר"ע שצדיקים אינם מטמאין, היינו כיון דמדאורייתא אין מטמאין, הותר איסור דרבנן משום כבודו של ר"ע. עוד העיר עמש"כ הרמב"ן ביבמות דאין לפרש שמה שאמר אליהו כשקברו ר"ע דצדיקים אינם מטמאים, היה דיחוי בעלמא, אלא אמר כן מעיקר הדין, דכל מי שמת בנשיקה אינו מטמא, דצ"ל שהרמב"ן מודה דמדרבנן מטמאין, ולכן צ"ל דכוונת הרמב"ן היא, דאע"ג דמדרבנן מטמאין, מ"מ האיסור דרבנן הותר משום כבודו של ר"ע, או משום שהיה מת מצוה, אלא שהרמב"ן חולק על תוס' שצדיקים מטמאין מן התורה, ושאליהו דחויי קא מדחי ליה שאינם מטמאין.

חילוק האבני נזר בין צדיקים שמתו מעצמם לצדיקים שנהרגו

בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תס"ו סק"י) כתב שדברי המדרש שאין צדיקים מטמאין נאמרו דווקא בצדיקים שנהרגו כמו ר' עקיבא, אבל במתו מעצמם כגון יוסף הצדיק, שפיר מטמאין, וביאר את דבריו ע"ד הקבלה. אבל ראיתי מעירים, שבתוס' בכתובות (ק"ג: ד"ה אותו היום) מבואר שגם במת על מיטתו נאמר כן, דהרי כתבו הרב רבי חיים כהן היה אומר, אילמלי הייתי כשנפטר ר"ת, הייתי מטמא לו.

הוכחת השואל ומשיב מר' יוחנן בן זכאי שצדיקים מטמאין

והנה בעל השואל ומשיב זצ"ל (יוסף דעת יו"ד סי' שע"ג) הוכיח מההיא דברכות (כ"ח:), דאמר ריב"ז לפני פטירתו שיוציאו את הכלים מהבית מפני הטומאה, אלמא דאף ריב"ז נמי מטמא במיתתו, וכן הוכיח מהא דאיתא בב"מ (פ"ה:), דריש לקיש הוי מציין מערתא דרבנן, ופרש"י שלא יכשלו הכהנים לעבור עליהן ולהאחיל, שלא תארע תקלה ע"י צדיקים – הרי מבואר דר"ל ס"ל שגם צדיקים מטמאין. אמנם יש לדחות הראי' מריב"ז, דאפשר אמר כן לרוב ענוותנותו, כמו שאמר שם שני דרכים לפני, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכין אותי, ולא אבכה.

ביאור הראשונים שההיתר לכהן להטמאות לנשיא הוא רק בשעת מיתתו

והנה הריטב"א וחר"ן והמאירי בכתובות (ק"ג:) הסבירו את ההיתר לכהן להטמאות במיתת רבי משום כבוד הנשיא, וכל זה רק בשעת מיתתו, אבל אין משם ראיה שהקלו להטמאות סתם ללכת על קברו, וזו היתה כוונת ר' חיים כהן, ולא התכוון כלל להתיר השתטחות על קבריהם, כיון שאינו צורך כלל להם, ואין בכך כל ענין של כבוד, והכי מבואר בב"ח וב"י (יו"ד סי' שע"ד).

שיטת הפוסקים להלכה

הפאת השלחן (פ"ב סי"ח) כתב דיש למנוע מנהג איזה כהנים שהולכים על קבורת צדיקים, ותנאים ואמוראים, ורבנן קשישאי וקמאי לא עבדי הכי, והביא (בית ישראל סק"ה) כמה ראיות לאסור, וחד מינייהו הא דר' בנאה מציין מערתא (ב"ב נ"ח:), ופרשב"ם עשה ציון סיד כדי להכיר מקום הטומאה, ועוד שהאחרונים אסרו לכהנים ללכת לקברי צדיקים, ולא חילקו בין המתים בנשיקה לשאינם מתים בנשיקה, וא"כ לכאורה לא ס"ל כשיטת הרמב"ן הנ"ל.

הפת"ש (יו"ד סי' שע"ב סק"ב) כ' בשם הבתי כהונה שאין כל היתר לכהנים להשתטח על קברי צדיקים, וכן פסק המהרש"ם בדעת תורה (שם סי' שע"ב ס"א) והביא הרבה מהראיות הנ"ל, וכן מפורש באשכול (הלי טומאת כהנים עמוד 174) ובנחל אשכול שם, ובשו"ת מהרי"ל (סי' ק"נ אות ו'), וע' בקיצור שו"ע (סי' ר"ב סי"ד) שכתב וז"ל יש כהנים הדייטס נוהגין ללכת על קברי צדיקים, באמרם שקברי הצדיקים אינם מטמאין, וטעות היא בידיהם, וצריכין למחות בהם עכ"ל. וע"ע בדברי יחזקאל (בנו של הדברי חיים, בשו"ת בסוף הספר - סי' ל"ז) שכתב וז"ל לאשר נצטוינו בתוה"ק להזהיר כהנים שלא יטמאו, מצאתי את עצמי מחוייב בדבר בדור הזה, להודיע לעם ה', כי מה שיש מקילין ואומרים שמותר לכהנים לילך על קברי צדיקים, הוא טעות, ואין להם על מה לסמוך להקל באיסור דאורייתא ח"ו, והנה דין זה הוא מפורש בגמרא ורמב"ם וטור ושו"ע יו"ד ע"ש.

מאידך גיסא, בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ס"ד) הביא שיש מקילין בזה, וצירפו את שיטת הראב"ד בהל' נזיר שהיקל בטומאת כהנים בזה"ז כיון שבלא"ה כולנו טמאי מתים, לכן כיון שברוב הארונות יש "פותח טפח", ורק שגזרו משום מיעוטן, ובמקום מצוה של השתטחות על קברי צדיקים לא גזרו, ועוד הוסיף, שהבתי כהונה (הנ"ל) לא החמיר למעשה, אלא רק כתב שאינו מבין את הגדולים שהקלו, אבל למעשה ביטל דעתו מפניהם, וסיים המנחת אלעזר שלמעשה אינו רוצה להקל.

שוב ראיתי הספר ציון לנפש צבי (הג"ר מרדכי שפילמן שליט"א) שכולו דן בשאלה של השתטחות כהנים על קברי צדיקים, והאריך טובא בכל שיטות הראשונים ואחרונים בשאלה זו, ובהסכמה לספרו כתב מרן בעל שבט הלוי זצ"ל וז"ל ולמעשה הרי אין ספק, ששיטת הסוברים דכהנים אסורים להטמא היא עיקרית יותר, כאשר מפורש ברש"י ב"מ (פ"ה:), ועוד הרבה קדמונים, ויש בזה טעמים ונימוקים שונים, מ"מ עצם פריסת השמלה על כל הדעות בכשרון רב, הוא מעשה ידי אומן, וראוי להלול וברכה עכ"ל, ומרנן בעל האג"מ ומנחת יצחק והגרשז"א זצ"ל בהסכמותיהם לספר הנ"ל ג"כ כתבו דאין להקל בזה כלל, בין בדאורייתא ובין בדרבנן.